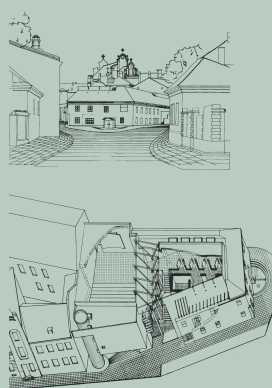
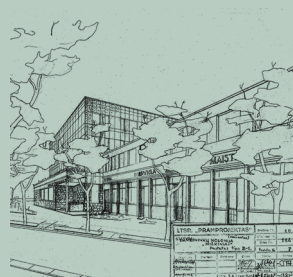
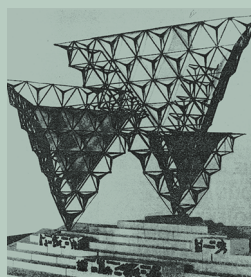
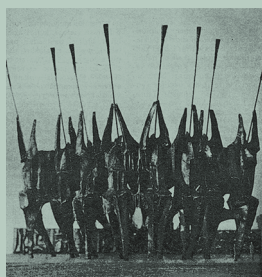

NEĮGYVENDINTAS VILNIUS

MARIJA DRĖMAITĖ, RASA ANTANAVIČIŪTĖ

NEĮGYVENDINTAS VILNIUS

MARIJA DRĖMAITĖ, RASA ANTANAVIČIŪTĖ

Marija Drėmaitė, Rasa Antanavičiūtė
NEĮGYVENDINTAS VILNIUS

Leidyklos redaktorės
Ūla Ambrasaitė, Monika Gimbutaitė

Kalbos redaktorė
Dangė Vitkienė

Korektorės
Indrė Arbačiauskienė, Brigita Kulikovskienė

Dizainerė
Laura Grigaliūnaitė

Vaizdų redaktorė
Jurga Dovydenaitė

Projekto vadovė
Barbora Kavaliauskaitė

Knyga išleista bendradarbiaujant su

**I VILNIAUS I
I MUZIEJUS I**

Knygos leidybą iš dalies finansavo

**BALTISCHES
HAUS**

 LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

Ši knyga lydi Vilniaus muziejaus parodą „Neįgyvendinti
XX amžiaus Vilniaus projektai“ (2021 m. liepos 21 d.–
2022 m. sausio 9 d.), kurią rengė ir kuravo knygos autorės.

© Vilniaus muziejus, www.vilniausmuziejus.lt
© Rasa Antanavičiūtė
© Marija Drėmaitė
© Leidykla LAPAS, www.leidyklalapas.lt

Visos teisės saugomos.

ISBN 978-609-8198-45-4

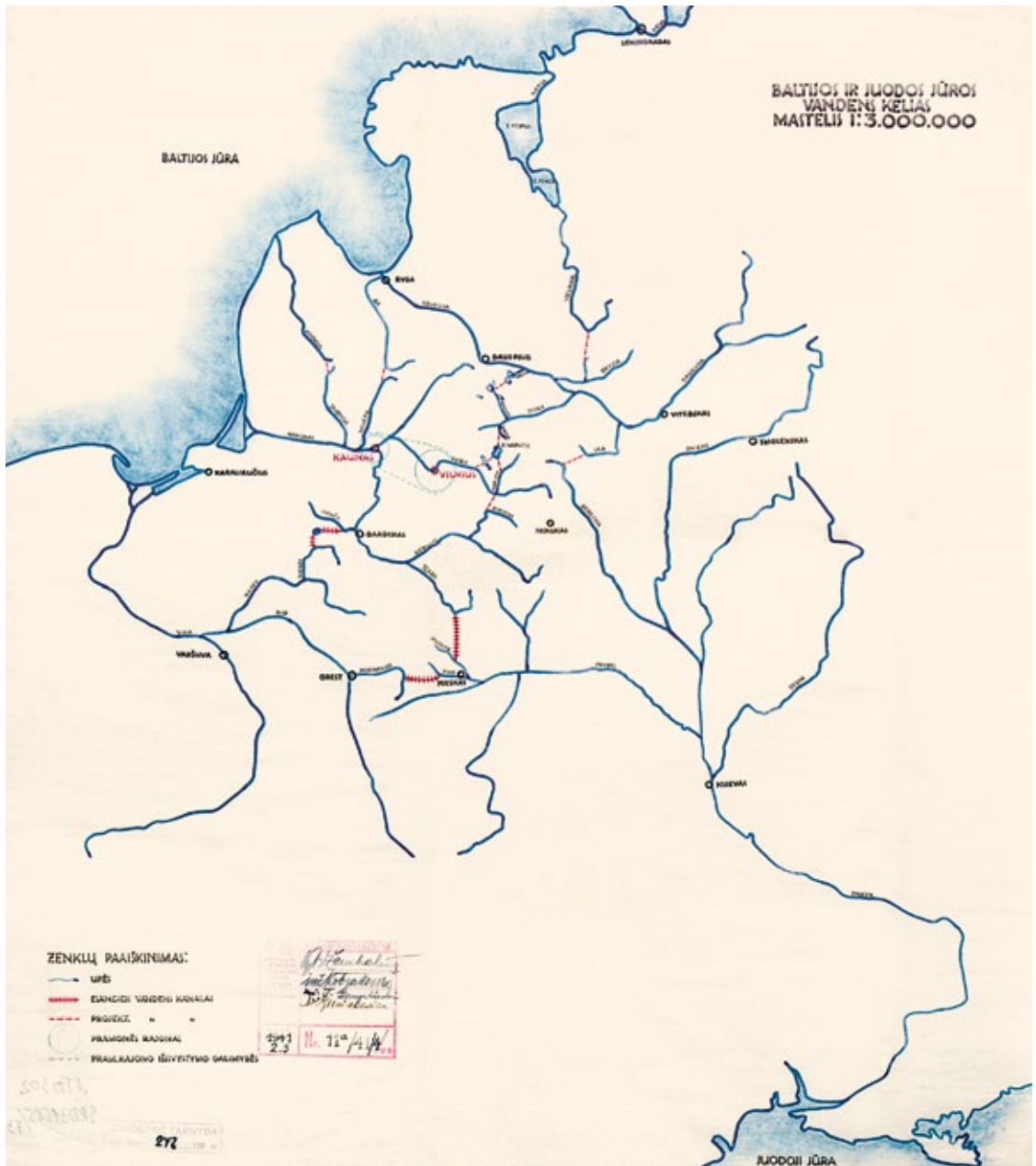
TURINYS

- 9 **PRATARMĖ .
NEIŪGYVENDINTAS
VILNIUS**
- 13 **ĮVADAS**
Nuo tarpkontinentalinio susisieikimo
mazgo iki europinio lygio traukos
centro: XX amžiaus Vilniaus
generaliniai planai kaip miesto vizijos
Marija Drėmaitė
- 13 Iki Pirmojo pasaulinio karo
- 16 Wilno moderne (1931)
- 18 Didysis Vilnius (1938)
- 24 Funkcionalusis Vilnius (1943)
- 28 Sovietinė sostinė (1953)
- 33 Modernistinis didmiestis (1967)
- 34 Būsimasis milijoninis Vilnius (1980)
- 36 Dipolis – Vilniaus ir Kauno dvimiestis
(1991)
- 38 **I. CENTRO AŠIS**
- 40 1936 m. miesto centro vizija
Rasa Antanavičiūtė
- 44 Sovietinis paradinis centras
Marija Drėmaitė
- 46 Vidurmiestis
Marija Drėmaitė
- 50 Dvi 1945 m. Vilniaus centro schemas
Marija Drėmaitė
- 52 Tarybų aikštė
Rasa Antanavičiūtė
- 56 Sovietinio Vilniaus centro vizija
Rasa Antanavičiūtė
- 60 Naujasis centras dešiniajame
Neries krante
Marija Drėmaitė
- 64 Didysis Vilniaus centras
Marija Drėmaitė
- 66 **II. CENTRINĖ
AIKŠTĖ – LUKIŠKĖS**
- 68 Teatras
Rasa Antanavičiūtė
- 70 Cerkvė
Marija Drėmaitė
- 71 Jono Basanavičiaus namai
Marija Drėmaitė
- 74 Sovietų rūmai
Rasa Antanavičiūtė
- 76 Lenino aikštės sutvarkymo konkursas
Marija Drėmaitė
- 78 LKP CK rūmai
Marija Drėmaitė
- 80 Pertvarkymo konkursai po 1990-ųjų
Rasa Antanavičiūtė

- 84 **III. TAURO KALNAS**
- 86 Tautos namai I
Marija Drėmaitė
- 88 Reprezentacinis stadionas
Marija Drėmaitė
- 90 Pergalės paminklas
Rasa Antanavičiūtė
- 95 Profsąjungų kultūros rūmai
Marija Drėmaitė
- 96 Tautos namai II
Marija Drėmaitė
- 100 **IV. DARBININKŲ
VILNIUS (1940–1941)**
- 102 Operos teatras
Rasa Antanavičiūtė
- 106 Baseinai
Marija Drėmaitė
- 108 Valstybinė prekyba
Marija Drėmaitė
- 110 Darbininkų kolonija Miškiniai
Marija Drėmaitė
- 116 **V. TURBOURBANIZACIJA
IR TECHNOUTOPIJA
(1960–1980)**
- 118 Burbiškės – pirmasis masinės
gyvenamosios statybos rajonas
Marija Drėmaitė
- 120 Dešiniojo Neris kranto urbanizacija
Marija Drėmaitė
- 122 Visuomeninis centras dešiniajame
Neris krante
Marija Drėmaitė
- 124 Žalgirio rajonas
Marija Drėmaitė
- 128 Sporto miestelis
Marija Drėmaitė
- 132 Naujasis administracinis centras
kairiajame Neris krante
Marija Drėmaitė
- 134 Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos
Prezidiumo rūmų konkursas
Marija Drėmaitė
- 136 Technikos namų konkursas
Marija Drėmaitė
- 140 Studentų miestelis Saulėtekyje
Marija Drėmaitė
- 144 Urbanizuotas Žvėrynas
Marija Drėmaitė
- 146 Komunistų tvirtovė
Marija Drėmaitė
- 150 Respublikinis stadionas
Marija Drėmaitė
- 154 Konservatorija Žvėryne
Marija Drėmaitė
- 156 Restoranas „Gedimino sapnas“
Marija Drėmaitė
- 158 Jaunimo centras jaunimo sode
Marija Drėmaitė
- 160 Vaikų žaidimų miestelis „Lunaparkas“
Marija Drėmaitė

- 164 **VI. ERDVIŲ
HUMANIZAVIMAS IR
ATMINTIES ATGAVIMAS
(1983–2000)**
- 166 Vilniaus pėsčiųjų zonos
Marija Drėmaitė
- 170 Nacionalinė dailės galerija I
Marija Drėmaitė
- 178 Nacionalinė dailės galerija II
Rasa Antanavičiūtė
- 182 Muziejaus gatvės rekonstrukcija
Marija Drėmaitė
- 184 Kino lektoriumas
Marija Drėmaitė
- 188 Paminklo Vilniaus įkūrimui konkursas
Rasa Antanavičiūtė
- 190 Vilniaus Žemutinės pilies atstatymo
konceptijos konkursas
Marija Drėmaitė
- 194 Senų ir naujų netekčių įamžinimas
Rasa Antanavičiūtė
- 198 **VII. MIESTO
PRIVATIZAVIMAS
(1990–2000)**
- 200 Privatus namas
Marija Drėmaitė ir Rasa Antanavičiūtė
- 204 Komercinis centras
Marija Drėmaitė
- 208 **VIII. VILNIAUS
ŠVENTOVĖS**
- 210 Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia
Rasa Antanavičiūtė
- 214 Mečetė
Rasa Antanavičiūtė
- 213 Palaimintojo Jurgio Matulaičio
bažnyčia
Marija Drėmaitė ir Rasa Antanavičiūtė
- 220 Šv. Jono Bosko bažnyčia Lazdynuose
Marija Drėmaitė
- 222 Bažnyčios „Tikėjimo žodis“
Biblijos centras
Marija Drėmaitė
- 224 **IX. VILNIAUS
MARIOS**
- 226 Vilniaus marios Turniškėse
Marija Drėmaitė
- 230 Vilniaus marios Pūčkoriuose
Marija Drėmaitė
- 232 Vilniaus marios Valakampiuose
Marija Drėmaitė
- 234 **X. VILNIAUS
PAMINKLAI**
- 240 Paminklas Adamui Mickiewiczui
Rasa Antanavičiūtė
- 248 Paminklas Józefui Piłsudskui
Rasa Antanavičiūtė
- 252 Skulptorius Rafałas Jachimowiczius
Rasa Antanavičiūtė
- 261 Nuorodos
- 265 Santrumpos
- 266 Asmenvardžių rodyklė

1. Baltijos ir Juodosios jūrų vandens kelias, parengė Vilniaus miesto savivaldybės Statybos skyriaus viršininkas Vytautas Landsbergis-Žemkalnis ir Urbanistinės dalies vedėjas Jerzy Kobzakowski, 1941 02 03. VRVA, f. 1171, ap. 4, b. 768, l. 1

PRATARMĖ

NEĮGYVENDINTAS VILNIUS

Sumanymas tirti neįgyvendintus XX amžiaus Vilniaus projektus kilo prieš gerus trejus metus, galvojant apie pirmąją Vilniaus miesto muziejaus, kuris tuo metu dar nė neegzistavo ir lengvai galėjo atsidurti tarp Vilniaus utopijų, parodą. Vienas muziejaus idėjos vystytojų, istorikas Karolis Kučiauskas papasakojo apie Turniškių marias, vėliau dėmesį patraukė architekto Vytauto Landsbergio-Žemkalnio citata apie Vilnių kaip „tarpkontinentalinį susisiekimą mazgą“ ir sprendimas idėją paversti kūnu buvo priimtas.

Neįgyvendintų projektų peržiūra leido pajusti skirtingų laikotarpių dvasią, pažinti alternatyvias Vilniaus vystymo galimybes ir geriau suprasti miesto formavimą. XX amžiuje politinė valdžia Vilniuje keitėsi net dešimt kartų, tačiau politikai, miesto planuotojai ir architektai, nepaisydami įvairiausių ideologijų ir režimų, žadėjo sukurti geresnį pasaulį, geresnį Vilnių ir geresnę visuomenę.

Daugiau kaip šimtas XX amžiuje sukurtų urbanistinių, architektūrinių, memorialinių ir inžinerinių projektų galėjo pakeisti Vilnių, bet taip ir liko popieriuje. Kai kurie jų buvo per drąsūs, kai kurie – utopiniai, kai kurie – kurioziški. Daugelis netapo tikrove dėl lėšų ar laiko stygiaus, kiti – kad nelaimėjo konkursuose. Tam tikri Vilniaus projektai tarsi užkerėti – Lukiškių aikštės, Tauro kalno, pagrindinio stadiono, paminklų vizijos buvo svarstomos visą praeitą šimtmetį ir kaitina vaizduotę iki šiol.

Įvadė pristatomi utopiškiausi ir vizionieriškiausi Vilniaus projektai – generaliniai miesto planai. Pagrindinė knygos dalis suskirstyta skyriais, siūlančiais neįgyvendintą miestą pažinti trimis aspektais: chronologiniu, topografiniu ir tipologiniu. Aptariami projektai apima visą XX amžių, tačiau tam tikruose skyriuose pristatome projektus, sukurtus specifiniais laikotarpiais: per pirmąją sovietinę okupaciją (Darbininkų Vilnius, 1940–1941), brandžiuoju sovietmečiu (Turbourbanizacija, 1960–1980), atminties atgavimo laikotarpiu (Erdvių humanizavimas, 1983–2000) ir pirmaisiais nepriklausomybės dešimtmečiais (Miesto privatizavimas, 1990–2000). Aktualiai neįgyvendintų projektų topografija

apima pastangas formuoti miesto centrą (Centro ašis), Lukiškių aikštę ir Tauro kalną. O tipologiškai įdomiausia pasirodė neįgyvendintų Vilniaus šventovių, marių ir paminklų istorija.

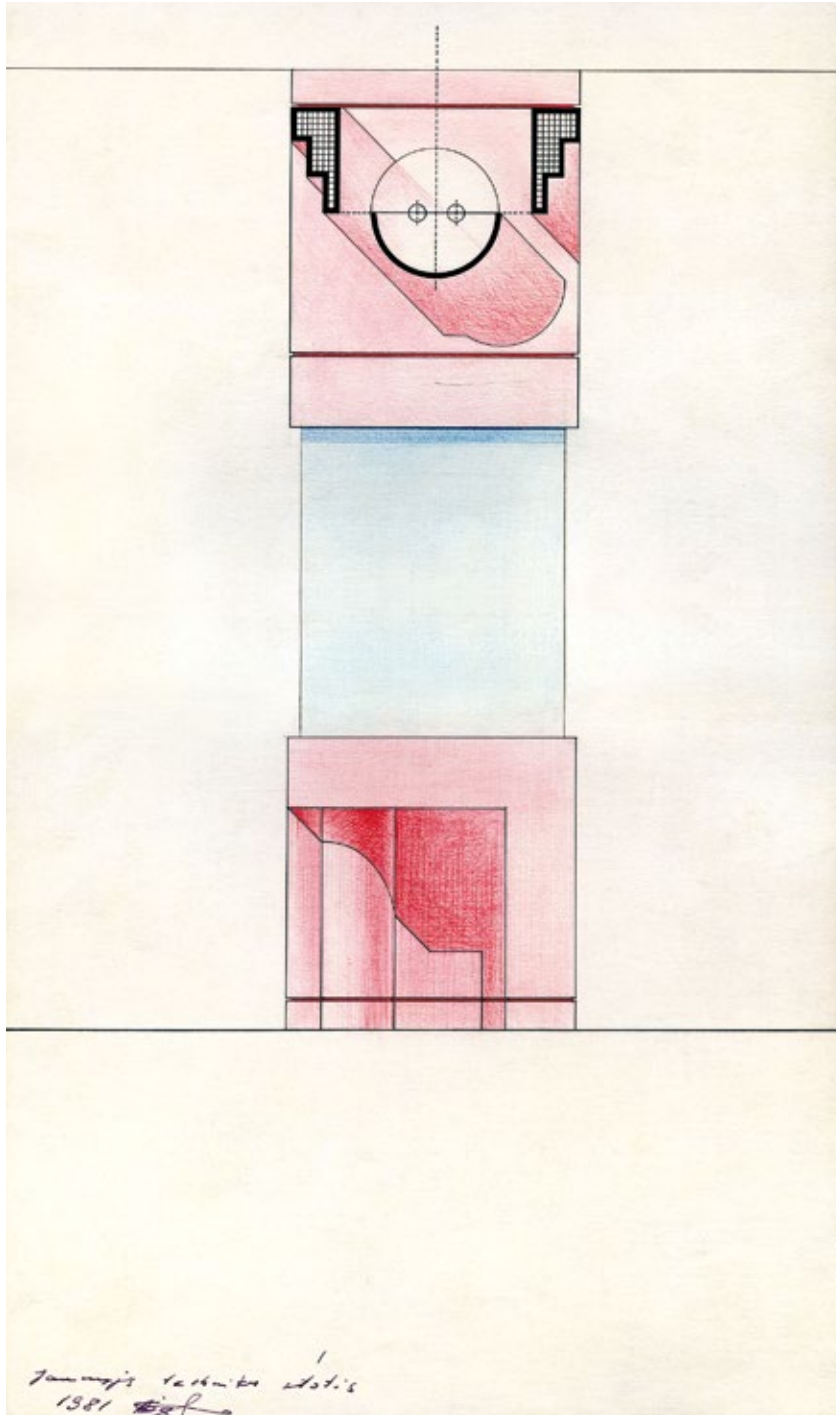
Atrenkant projektus svarbūs buvo kokybės, netikėtumo ir iškalbingumo aspektai. Iškalbingumas šiuo atveju reiškia, kad vienas ar kitas objektas atskleidžia įdomią, aktualią ar tipišką istoriją. Viena tokių – skulptoriaus Rafašo Jachimowicziaus neįgyvendintų paminklų modelių kolekcija, rodanti, kad kai kurie kūrėjai mato save tik kaip amato meistrus ir nesigilina į meno ir politikos peripetijas.

Dėkojame kūriniams, pasakojimais ir žiniomis pasidalijusiems:

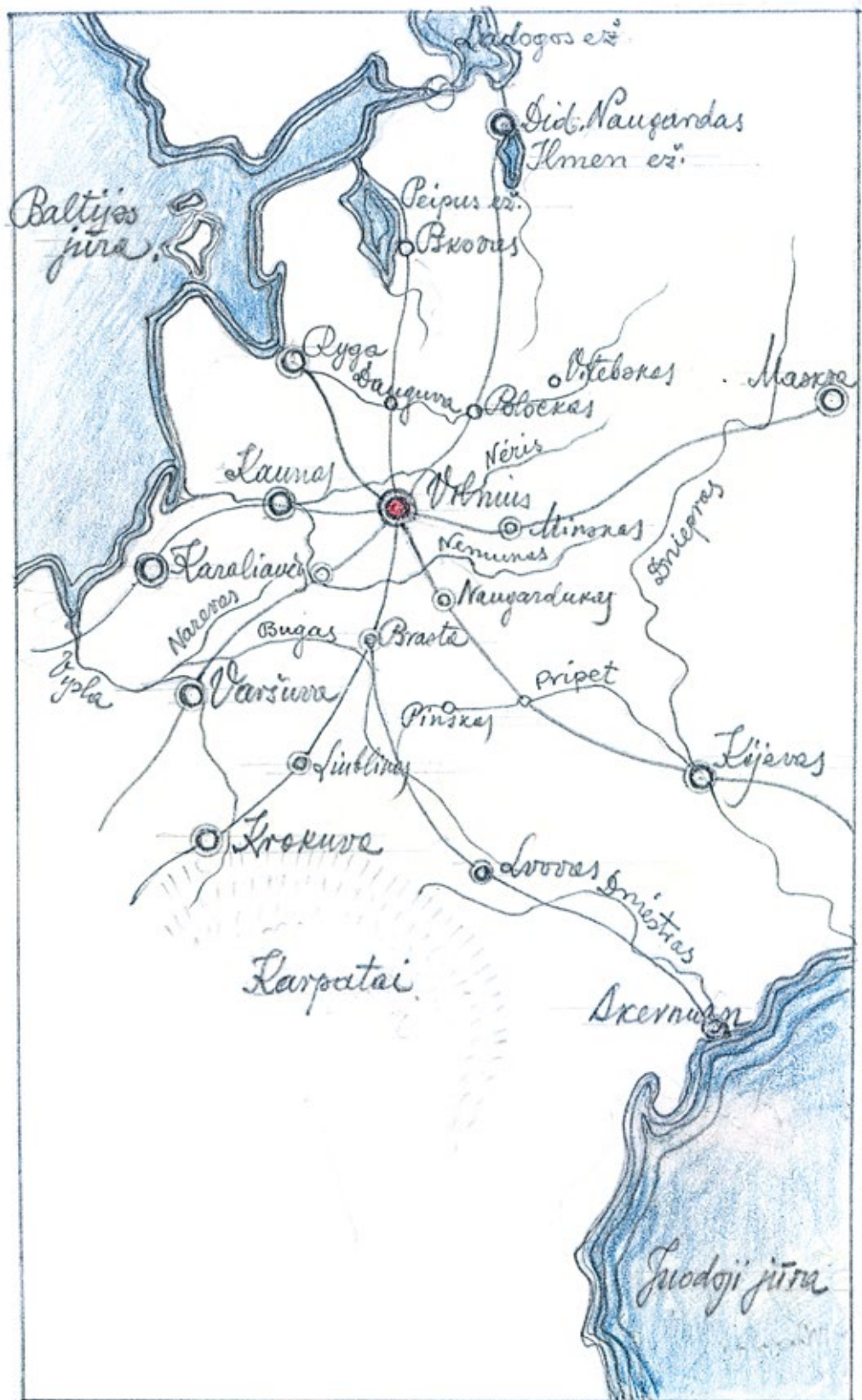
Audriui Ambrasui, Aelitai Ambrulevičiūtei, Donaldui Andziuliui, Jurgiui Atroškevičiui, Evelinai Bukauskaitei, Tomui S. Butkui, Juozapui Blažiūnui, Monikai Čekanauskaitei, Aidai Čeponytei, Egidijui Gotalskiui, Karolinai Grodziskai, Gintautui Grodžiui, Tomui Grunskiui, Augiui Gučui, Laimai Jadevičienei, Karolinai Jakaitei, Adui Jokubauskui, Kęstučiui Kisieliui, Karoliui Kučiauskui, Skirmantei Kvietkauskienei, Larisai Lempertienei, Elonai Lubytei, Kęstučiui Lupeikiui, Vilijai Mačiulytei, Martynui Mankui, Sigitai Maslauskaitei-Mažylienei, Nijolei Maslauskienei, Ilonai Matulaitienei, Petruui Mazūriui, Rūtai Miškinytei, Virgilijui Morosui, Dovilei Mušinskaitei, Dianai Norkūnienei, Elenai Ozarinskaitei, Rolandui Skarbauskui, Ričardui Skorupskui, Ievai Stasevičiūtei, Povilui Andriui Stepavičiui, Viktorijai Šilgalienei, Rūtai Šimulei, Gintautui Trimakui, Irenai Turčinavičienei, Vladui Urbanavičiui, Leonardui Vaičiui, Viktorijai Vaitkevičiūtei-Verbickienei, Ričardui Žičkui

Taip pat dėkojame atvaizdus skolinusiems archyvams, bibliotekoms ir kitoms atminties institucijoms:

Archiwum Akt Nowych, Dizaino fondui, Energetikos ir technikos muziejui, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos bibliotekai, Lietuvos centriniam valstybės archyvui, Lietuvos ypatingajam archyvui, Lietuvos literatūros ir meno archyvui, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekai, Lietuvos nacionalinei Martyno Mažvydo bibliotekai, Lietuvos nacionaliniam dailės muziejui, Lietuvos nacionaliniam muziejui, Lietuvos valstybės istorijos archyvui, MO muziejui, Valdo Ozarinsko fondui, Vilniaus dailės akademijos muziejui, Vilniaus regioniniam valstybės archyvui, Vilniaus universiteto Geografijos katedrai, Vilniaus universiteto muziejui, Vroclavo architektūros muziejui

2. Jaunųjų technikų stoties interjeras. Ekspozicinės vitrinės projektas, archit. Algimantas Šarauskas, 1981. VRVA, f. 1171, ap. 4, b. 970, l. 1

ĮVADAS

NUO TARPKONTINENTALINIO SUSISIEKIMO MAZGO IKI EUROPINIO LYGIO TRAUKOS CENTRO: XX AMŽIAUS VILNIAUS GENERALINIAI PLANAI KAIP MIESTO VIZIJOS

Marija Drėmaitė

„Vilnius yra tokioje geografinėje padėtyje, kur susidaro didžiojo tarpkontinentalinio susisieki mo mazgas, ligi šiol tinkamai neišnaudotas dėl politinių sąlygų. Didžiųjų kelių susikryžiavimas duoda impulso mūsų sostinei augti ir plėstis“¹, – 1940 m. rašė tuometis Vilniaus miesto vyriausiasis architektas Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. Tai buvo didelių vilčių ir didžių vizijų metas. 1939 m. atgavęs sostinės statusą, Vilnius žadino urbanistų ir architektų vaizduotę. Vėrėsi galimybės sukurti išties modernią sostinę. Savo vizijoje Landsbergis-Žemkalnis siūlė išnaudoti visas gamtines ir infrastruktūrines miesto galimybes: sukurti vandens kelių tinklą, jungiantį Nerį, Dauguvą ir Nemuną, išplėtoti geležinkelio jungtis² ir taip Vilnių paversti „tarpkontinentaliniu“, o gal net ir tarpgalaktiniu susisieki mo mazgu.

Ne šiaip sau XX a. urbanistiniuose planuose dominavo susisieki mo vizijos. Architektai modernistai, didieji miesto daktarai, dar nuo XIX a. siekė pagydyti, jų žodžiais tariant, atgyvenusį bei nesveiką miestą ir sutvarkyti įsivaizduojamą chaosą. Modernizavimą jie pirmiausia suvokė kaip miesto higieną – gryno oro ir saulės šviesos poreikį – todėl, pasitelkę medicininį žodyną, vis kartoję, kad istoriniams miestams reikia atlikti „chirurginę operaciją“³ ar „cezario pjūvį“⁴. Nepaisant įvairiausių XX a. ideologijų ir režimų, kruopščiai planuodami komunikacines arterijas ir fizinius miesto elementus, visi politikai ir urbanistai žadėjo sukurti geresnę visuomenę⁵. Pasitelkę skaičiais ir formulėmis grįstus mokslinius metodus – statistiką, aerografiją, geologiją ir sociologiją – jie tikino, kad didelio masto miesto pertvarkos gali išspręsti visas visuomenės problemas⁶.

← 3. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis, Vilniaus miesto susisieki mo schema, *Vilniaus miesto generalinio plano metmenys*, 1947–1957 m. LLMA, f. 81, ap. 1, b. 2311, l. 3

I XX a. Vilnius įžengė kaip provincialus Rusijos imperijos gubernijos centras. Per daugiau nei šimtmetį politinė valdžia Vilniuje keitėsi net dešimt kartų: nuo 1795 iki 1915 m. miestas priklausė carinei Rusijos imperijai, o Pirmojo pasaulinio karo metais (1915–1918) Vilnių buvo užėmusi Vokietijos kariuomenė. 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Taryba atkūrė nepriklausomą Lietuvos valstybę su sostine Vilniumi. Tačiau 1918 m. gruodį Lietuvą užpuolė Raudonoji armija ir 1919 m. Vilnius keliems mėnesiams tapo Lietuvos Sovietų Respublikos, paskui – Litbelo (bendros Lietuvos ir Baltarusijos Sovietų Socialistinės Respublikos) sostine. Bolševikus iš Vilniaus išvijo lenkai. 1920 m. rugsėjo 29 d. pasirašyta Suvalkų sutartis tarp Lenkijos ir Lietuvos pripažino Vilnių Lietuvai, tačiau spalio 9 d. Vilnių užėmusi generolo Lučjano Želigowskio kariuomenė šią sutartį sulaužė. Lietuvos sostinė perkelta į Kauną, o 1922 m. Vilnius inkorporuotas į Lenkijos Respublikos sudėtį. Lietuvai Vilnius vėl atiteko 1939 m. spalio 28 d., tačiau jau 1940 m. birželio 15 d. į Lietuvos teritoriją įžengė sovietų kariniai daliniai, o liepos 21-ąją paskelbta Lietuvos Sovietų Socialistinė Respublika. 1941 m. birželio 22 d. miestą užėmė nacistinė Vokietija, o 1944 m. liepos 13 d. į Vilnių vėl įžengė Raudonoji armija ir jis beveik penkiems dešimtmečiams tapo Lietuvos SSR sostine. 1990 m. kovo 11 d. Vilniuje paskelbta nepriklausoma Lietuvos Respublika.

Daugelis Vilniaus valdžios etapų buvo tokie trumpi, kad nespėta įgyvendinti jokių urbanistinių užmačių. Miestas tai atgaudavo, tai prarasdavo sostinės statusą; gatvių ir aikščių pavadinimai buvo keičiami arba verčiami į įvairias kalbas; simboliniai paminklai statomi, verčiami ir vėl atstatomi, o ilgalaikiai miesto infrastruktūros modernizacijos projektai pradedami, nutraukiami ir vėl tęsiami. Tačiau politinių ideologijų, projektuotojų ir laiko dvasios idėjos bei vizijos liko užfiksuotos generaliniuose planuose – 25–30 metų laikotarpiui rengiamuose dokumentuose, reglamentuojančiuose žemės naudojimo, komunalinių paslaugų, viešojo transporto, poilsio ir būsto politiką. XX a. Vilniuje galima išskirti net septynis planus (1931, 1938, 1943, 1953, 1967, 1980 ir 1991 m.), perteikiančius besikeitusių politinių valdžių prioritetus ir skirtingų laikotarpių vertybes. Kiek asmeninės, o kiek apibendrintos buvo tos Vilniaus planuose užfiksuotos vizijos? Dažniausiai miesto planus linkstama priskirti vyriausiojo architekto atsakomybei, tačiau Vilniuje taip buvo ne visada.

Galima išskirti keturis XX a. Vilniaus vizionierius – Jerzy Kobzakowskį, Vytautą Landsbergį-Žemkalnį, Vladislavą Mikučianį ir Algimantą Nasvytį. Būtent jų rengti planai ir skleistos idėjos suformavo keturias svarbiausias šimtmečio Vilniaus urbanistines ir architektūrinės vizijas.

IKI PIRMOJO PASAULINIO KARO

Urbanistinę ir architektūrinę modernaus Vilniaus raidą būtų sunku suprasti be planavimo pokyčių, prasidėjusių XIX a., kai miestas tapo Rusijos imperijos Šiaurės vakarų krašto administraciniu centru. Būtent tada suplanuota Vilniaus plėtra į Naujamiestį, ir šie urbanistiniai principai išliko iki pat XX a. vidurio. Caro administracija miestų planavimą reguliavo generaliniais planais, tačiau 1817, 1834 ir 1837 m. Vilniui parengtų planų neprireikė, nes miesto teritorija nesiplėtė⁷. Vis dėlto galima išskirti dvi XIX a. svarbias urbanistines naujoves – tai 1834 m. suplanuotas ir 1852 m. nutiestas Šv. Jurgio (dab. Gedimino) prospektas, pratęsęs senamiesčio pagrindinę struktūrinę ašį į naujas teritorijas, ir 1875 m. patvirtintas miesto planas (niekada galutinai neįgyvendintas), pagal kurį buvo statomi taisyklingai suplanuoti naujieji miesto rajonai: Lukiškės, Pohulianka (dab. J. Basanavičiaus g. aplinka), Naujamiestis (dab. Mindaugo, Švitrigailos, Algirdo g. aplinka) ir anapus geležinkelio augantys Naujininkai. 1897 m. Vilniuje buvo jau 155 tūkst. gyventojų, ir 1899 m. augančiame mieste ketinta įrengti modernią susisiekimo priemonę – elektrinį tramvajų, kurio iki pat Pirmojo pasaulinio karo taip ir nepavyko įgyvendinti⁸.

1914 m. gyventojų skaičius Vilniuje išaugo iki 203 tūkstančių. Plečiantis statyboms naujose teritorijose, ėmė keistis miesto sandara – vis daugiau valstybinių ir visuomeninių funkcijų kėlėsi į Naujamiestį, miesto centras iš Rotušės aikštės pasislinko į Katedros aikštę, o Šv. Jurgio prospektas sujungė ją su naująja miesto dalimi. Architektūrinėms permainoms didelę įtaką turėjo caro Nikolajaus II politikos liberalėjimas. 1905 m. balandžio 17 d. paskelbus religinės tolerancijos aktą, Vilniuje labai sustiprėjo ir politizavosi lenkų ir lietuvių tautiniai judėjimai. Pradėjo steigtis tautinės mokslo ir meno organizacijos, atsirado kultūrinės pakraipos leidinių, liberalesnė tapo statybos tvarka. Kai 1911 m. Lietuvių mokslo draugija pirkė sklypą Tautos namams statyti ant Bouffalo (dab. Tauro) kalno [il. 51–53], Naujamiestyje jau virė intensyvus kultūrinis gyvenimas – totoriai Lukiškėse rengėsi statyti mečetę [il. 153], lenkai – teatrą [il. 36–38], o Antonis Wiwulskis projektavo naują katalikų bažnyčią [il. 150].

1911 m. priimtas sprendimas parengti naują Vilniaus miesto generalinį planą ir įsteigtas specialus Miesto matavimų ir planavimo skyrius, tačiau ketinimus nutraukė Pirmasis pasaulinis karas. 1915 m. į Vilnių įžengusi okupacinė kaizerinės Vokietijos valdžia, ištyrusi miesto plėtros potencialą, nesiruošė rengti naujo generalinio plano kaip, pavyzdžiui, Kauno miestui, tačiau metų pabaigoje praplėtė miesto ribas iki 10,4 tūkst. hektarų⁹.

WILNO MODERNE (1931)

1922–1939 m. Lenkijai priklausiusiame Vilniuje buvo apie 200 tūkst. gyventojų. Nors jau 1928 m. visiems Lenkijos miestams buvo privaloma turėti generalinius planus, Vilniuje tokio pobūdžio darbams labai trūko specialistų. 1928 m. Vilniaus magistrato statybos projektavimo biurui pradėjo vadovauti Varšuvos politechnikos instituto absolventas Stefanas Narębskis (1892–1966), o 1930 m. priimtas sprendimas rengti generalinį Vilniaus planą (vadintą reguliaciniu planu). Viena svarbiausių šio plano užduočių buvo sudaryti komunikacijos magistralių tinklą ir suskirstyti miestą statybos rajonais, tačiau plano rengimo darbai strigo.

Bet nestigo idėjų ir vizijų, koks turėtų būti ateities Vilnius. 1931 m. vilnietis grafikas Janusz Tłomakowski Paryžiaus universiteto Urbanistikos institute apgynė disertaciją „Vilniaus miesto vystymasis ir perstatymo projektas“, kurią, 1933 m. laiške pristatydamas maršalui Józefui Piłsudskiiui, pavadino „urbanistine utopija“¹⁰. Tłomakowskio įkvėpimo šaltiniu tapo pats Paryžiaus miestas ir jo darbo vadovo Marcelio Poëte propaguojama Gražiojo miesto urbanistinė koncepcija (*City beautiful movement*). Amžių sandūroje išpopuliarėjęs sąjūdis siekė taisyklingomis geometrinėmis formomis, erdvėmis perspektyvomis ir apželdinimu sukurti tvarkingą, didingą ir harmoningą miestą. Būtent tokiais principais vadovavosi ir baronas Georges’as-Eugène’as Haussmannas, dar XIX a. viduryje pertvarkęs Paryžių.

Tłomakowski būsimojo Vilniaus planui parinko idealią formą – apskritimą, kurio spindulys – 5 km, o centras – Misionierių bažnyčia. Apskritimą juosia Didysis bulvaras (*Le Grande boulevard*), kertamas maždaug dvidešimties iš miesto centro į visas puses nusidriekiančių pagrindinių magistralių. Sankryžos, Paryžiaus pavyzdžiu, vadinamos vartais: Pilaitės vartai (*Port du Chateau Zameczek (Châtelet)*), Kalvarijų vartai (*Port du Calvaire*), Lenkijos vartai (*Port de Pologne*). J. Piłsudskio bulvaras, tarsi Paryžiaus *Champs-Élysées*, kertamas žvaigždinių sankryžų, būtų sujungęs miesto šiaurės vakarų dalį su pietryčiais, o sankryžose iškiltų paminklas Gediminui ar kryžiaus plano dangoraižiai (kaip Le Corbusier parengtame Paryžiaus perstatymo projekte Plan Voisin, 1925). Apskritas Vilnius dalijamas į keturiasdešimt rajonų, pritaikytų skirtingoms paskirtims ir gyventojų grupėms. Senamiestyje Tłomakowski siūlė platinti gatves – transporto pralaidumas ir miesto didybė jam buvo svarbesni už istorinį palikimą. Autorius sakė, kad urbanistas yra menininkas, kuriam svarbiausia – miesto estetika ir noras, kad viskas veiktų, „o Senasis Vilnius galėtų tapti panašus į didelį ir šiuolaikišką miestą“¹¹.

Nors šis planas nebuvo įgyvendintas ir apskritai beveik neturėjo įtakos miesto planavimui, jį galima laikyti išties utopiškiausia XX a. Vilniaus vizija.

4. Vilniaus miesto perstatymo projektas / Projet d'aménagement de la ville de Vilno, Janusz Tłomakowski, 1931, projekto fotokopija. LCVA, f. 64, ap. 8, b. 273, l. 2

DIDYSIS VILNIUS (1938)

Trečias dešimtmetis mieste nepasižymėjo intensyvia statyba – tuo metu Lenkijos administracinės įstaigos ir tautinės organizacijos daugiau dėmesio skyrė carinės okupacijos ženklams naikinti, miesto sakraliniams ir istoriniams pastatams tvarkyti, Lenkijos istorinės atminties vietoms aktualinti¹². Statybos ir miesto plėtros tempai Vilniuje paspartėjo tik ketvirtame dešimtmetyje, kai pagerėjo ekonominė padėtis ir išaugo Vilniaus simbolinė svarba palaidojus Józefo Piłsudskio širdį Rasų kapinėse¹³.

Vilniaus generalinio plano rengimo darbai prasidėjo 1936 m., magistratui galiausiai įsteigus Urbanistikos biurą¹⁴, kuriam iš Varšuvos vadovavo patyręs Dailės akademijos ir Varšuvos politechnikos instituto profesorius Romualdas Guttas (1888–1974), reguliariai važinėjęs į Vilnių traukiniu. Jo pavaduotoju atvyko dirbti jaunas urbanistas Jerzy Kobzakowski (1899–1974), tik 1932 m. baigęs Varšuvos politechnikos instituto Architektūros fakultetą. Šiek tiek vėliau prie biuro prisijungė dar vienas Varšuvos politechnikos instituto absolventas Stanisławas Bukowski (1904–1979), dirbęs Gutto asistentu, statybos technikas Janas Peksza (1897–1956) ir kiti. Jiems buvo pavesta per dvejus metus parengti miesto generalinį planą.

5. Bendrasis Vilniaus miesto užstatymo planas administracinėse ribose / Ogólny plan zabudowania miasta Wilna w granicach administracyjnych, fragmentas ir planas, archit. Jerzy Kobzakowski, 1938, vienuolika planšetų (kitų trūksta). VRVA, f. 1011, ap. 5, b. 8

1938 m. rugsėjo 8 d. Vilniaus miesto magistrato (savivaldybės) taryba pritarė Didžiojo Vilniaus miesto zonavimo projektui, kuriame miestas suskirstytas į tris sritis: senamiestį, kuris 1936 m. patvirtintas kaip vientisas urbanistikos paminklas; šešias miesto statybos zonas ir neužstatomus plotus¹⁵. Projekte atsiskleidžia modernistinės urbanistikos principai¹⁶, atkartojantys 1933 m. tarptautiniam architektų modernistų kongrese (CIAM) Le Corbusier išdėstytą funkcionaliojo miesto koncepciją, kurioje vyravo du aspektai – greitas susisiekimas ir miesto padalijimas į funkcines zonas: gyvenamąją, darbo, poilsio ir centro [il. 5].

Detalią Vilniaus miesto plano programą parengė Kobzakowski¹⁷. Joje aprašytos pagrindinės komunikacinės magistralės, geležinkeliai, aplinkkeliai ir tiltai. Įdomu, kad Kobzakowskio numatytos naujų tiltų per Nerį vietos išliko svarbios iki pat XX a. pabaigos: šalia trijų esamų tiltų – Žaliojo, Žvėryno ir Antakalnio (dab. Šilo, pastatytas 1999), numatyti penki nauji: dabartiniai Valakampių (1972), Žirmūnų (1965), Baltasis (1995), Karaliaus Mindaugo (2003) ir nepastatytas tiltas Žvėryno gale, turėjęs išlieti į dabartinę Geležinio Vilko gatvę (ši idėja atgaivinta 1980 m. planuose [il. 102]). Vingio parke numatytas, bet neigvyvendintas dar vienas tiltas.

Kitas programos aspektas – miesto funkcinis zonavimas. Projekte Vilnius padalytas į pramonines zonas (siektą visą pramonę iškelti iš miesto ir sukonzentruoti Paneriuose, įrengiant ir uostą Neryje); sandėlių zonas; žaliąsias miesto zonas, skirtas miestiečių rekreacijai; miško zonas ir šešias miesto statybos zonas, kurioms galiojo tam tikras užstatymo aukštingumas (nuo 1 iki 4 aukštų) ir tipas (perimetrinis arba laisvas), tankumas (procentais) ir statybinė medžiaga (mūrinė arba medinė). Gyvenamieji rajonai – Vingis, Žvėrynas, Antakalnis, Pavilnys ir šiaurinė miesto dalis – numatyti miestą supančiose aukštumose ir upių pakrantėse. Šiauriniai ir rytiniai miesto pakraščiai dėl didelio miškingumo ir sąsajos su upėmis turėjo būti skirti poilsiui. Sporto reikmėms planuota vystyti teritoriją su stadionu dešiniajame Neries krante. Kiekvienoje zonoje atskirai pažymėti sklypai, kuriuose ketinta statyti visuomeninius pastatus (mokyklas, darželius, ligonines ir pan.).

Vienas įdomiausių plano sprendimų – Vilniaus centrą perkelti į Naujamiestį, ant J. Słowackio (dab. Mindaugo) gatvės kalvos ir Maršalo E. Śmigły-Rydzio (dab. Švitrigailos) gatvės ašies. Apskritai, XIX a. suprojektuotą Naujamiestį Kobzakowski, kaip ir daugelis to meto lenkų specialistų, vertino kaip bjaurų carinio palikimo chaosą, reikalaujantį tvarkos ir formos. Jis rašė, kad Vilniaus rytojūs – tai harmonija¹⁸. Nors projekto nespėta nei patvirtinti, nei realizuoti, Kobzakowski nurodė Vilniaus urbanistinio modernizavimo kryptis, kurios išliko aktualios iki pat XX a. pabaigos.

Tarp pamažu išsibėgėjusių statybos darbų¹⁹ buvo ir 1932 m. architekto Antonio Forkiewicziaus pradėtas projektuoti 535 ha ploto Vilniaus gyvenamasis priemiestis Jagiellonów (Jogailiškis arba Jogailaičiai) dabartinių Aukštųjų Panerių vietovėje, abipus geležinkelio (dab. traukinių stotis Paneriai). Tai buvo modernus, pagal miesto-sodo urbanistinę koncepciją suplanuotas gyvenamasis priemiestis su sklypais individualiems namams, parkais, skverais ir moderniais patogumais – vandentiekiu, elektra, pašto ir telefono stotimi. Planuota čia pastatyti magistratą, priešgaisrinę stotį, prekybos namus, bažnyčią, viešbutį-pensioną, dvi mokyklas, benzino kolonėlę, naują geležinkelio stotį, skerdyklą, sporto kompleksą, ligoninę ir sanatoriją. Būtent sveikatingumas, sportas (ypač žiemos) ir galimybė vasaroti buvo tos sritys, į kurias orientuotasi planuojant ir plėtojant šį miestą-sodą, tačiau pavyko pastatyti tik dalį gyvenamųjų namų [il. 6, 7].

↑ 6. Kurortinis miestas-sodas Jogailaičiai prie Vilniaus, aut. M. Przybylski, atvirukas, Vilnius, XX a. 4 deš. Varšuvos nacionalinė biblioteka, Lenkijos skaitmeninis archyvas Polona.pl

→ 7. Miestas-sodas Jogailaičiai / Miasto Ogród Jagiellonów, archit. Antoni Forkiewicz, 1938. LMAVB, f. 229–1529

MIASTO OGRÓD JAGIELLONÓW

WOJ. WILEŃSKIE. POWIAT WILENSKO-TROCKI.

PROGRAM I SZKIC PLANU ZABUDOWANIA

Jan. K. 01.032

PLAN ORIENTACYJNY

OZNACZENIA

- Wilno-zwarta zabudowa
- ▨ lasy
- ▨ Jagiellonów
- ▨ las iglasty
- ▨ mieszany
- szosy
- koleje i linie kolejn.
- — — — — dufory

SKALA 1:100 000

PROGRAM

1. Zadanie. Opracowanie planu zabudowania III-go i IV-go działów, z uwzględnieniem do istniejących I-go i II-go działów (z wyjątkiem) miasta-ogrodu p.n. Jagiellonów, położonego na terenach maj. Białka Wilna, ul. Włodzimierza Łęskiego w pow. Wileńsko-Trockim woj. Wileńskiego.

2. Opis terenu:

Dział I	13 ha 1540 m ²	istniejąca parcelacja
II	7 ha 2741 m ²	—
III	47 ha 8554 m ²	projektowana
IV	6 ha 1229 m ²	—
Razem	179 ha 7524 m ²	
Teren do dalszej zabudowy	356 ha 6710 m ²	
Ogółem	535 ha 4834 m ²	

3. Opis terenu. Teren cały pokryty lasem sosnowym, podglebie płaskie, czyste. Woda zalewna do picia na głębokości 6-12 m. W południowej części terenu wyznosi się wzgórze, wzniesienie z pasmem gór Powszańskich, tworzą doskonały teren narciarski.

4. Komunikacja. Połączenie z Wilnem szosą, Wilno-Ogródno, odległość do środka m. Wilna gin. (około 10 minut drogi samochodem), Łukasz Koleję, teren lasny - odł. 10 km. Ponadto dogodna połączenie szosą, Wilno-Lida - 12 km.

5. Przeznaczenie miasta. Miasto-ogród Jagiellonów ma charakter zarządkowania podmiejskiego miasta, mieszkalnictwo, jak też wiodła, wiodąca, lotniskowego, ze względu na odpowiednio tereny może stać się ośrodkiem sportu narciarskiego.

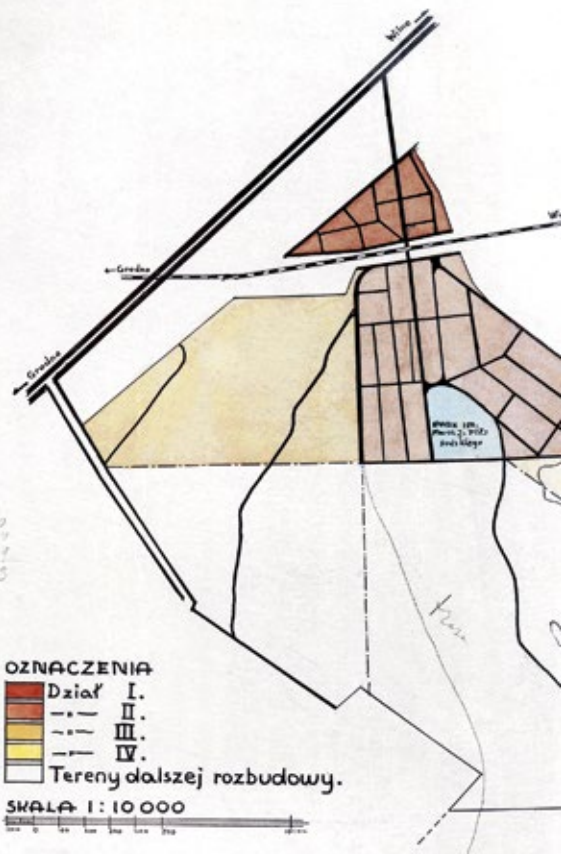
6. Wzrost istniejącego zaopatrzenia. Dla celów budowlanych dozwolony jest wzrost 30% zalazczenia, na parcelach.

7. Kategoria urządzenia, użyteczności publicznej:

Dworzec kolejowy, Sanatorium, Ośrodek administracyjno-handlowy, Hotel-pensjonat, Kościół, Szkoła, Przedsiębiorstwo ogrodniczo-rolnicze, Szpital, Targowisko, Rzeźnia, Parki i składowiska, Stacja sportowa, Cmentarz, Stacja benzynowa, itp.

Podany program może być zrealizowany jedynie przy projektowaniu miasta na obszarze 535 ha 4234 m², uwzględnione na projekcie zalazczenia, natomiast dla obecnego programu na obszarze 179 ha 7524 m² przewiduje się:

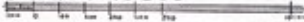
Dworzec kolejowy, Ośrodek administracyjno-handlowy, Hotel-pensjonat, Kościół, Szkoła, Przedsiębiorstwo ogrodniczo-rolnicze, Targowisko, Rzeźnia, Park publiczny, Stacja benzynowa.

OZNACZENIA

- Dział I.
- ▨ II.
- ▨ III.
- ▨ IV.
- ▨ Tereny dalszej rozbudowy.

SKALA 1:10 000

F319-1519

19. Vilniaus miesto panorama nuo Tauro kalno, archit. Algimantas Nasytis, XX a. 8–9 deš. LNM, neinventorizuota

I . CENTRO AŠIS

XX a. įvairių Vilniaus valdžių atstovai siekė savaip formuoti sostinę, ieškojo vis naujo miesto centro taško – aikštės, gatvės, kalno. Vilniaus centro poslinkius skatino ir miesto augimas. XX a. pradžioje statyboms plečiantis į naujas teritorijas, Šv. Jurgio (dab. Gedimino) prospektas tapo pagrindine centro reprezentacine gatve (ašimi), o dab. Lukiškių aikštė ir Tauro kalnas pradėjo įgauti svarbą miesto plane.

1943 m. architekto Vytauto Landsbergio-Žemkalnio komanda paslinko tarpukario urbanistų Vidurmiesčio centrą [il. 23] į šiaurę ir išvystė naują kompozicinę Vilniaus centro ašį Tauro kalnas–Lukiškių aikštė, o 1964 m. suprojektavęs pėsčiųjų (Baltąjį) tiltą į dešiniąją Neries krantą ją pratęsė architektas Algimantas Nasvytis. Akcentuodamas ne tik susisiekimą, bet ir žaliąjį Vilniaus karkasą, 1993 m. architektas taip apibūdino ilgus metus puoselėtą erdvinę ir landšaftinę Vilniaus ašį: „Žalias Tauro kalnas, jo papėdė, žalia Lukiškių aikštė, jungtis per pėsčiųjų tiltą su dešiniąja Neries puse, žalias dešinysis Neries krantas su naujaisiais statiniais ir įrenginiais.“⁶³⁷

1936 M. MIESTO CENTRO VIZIJA

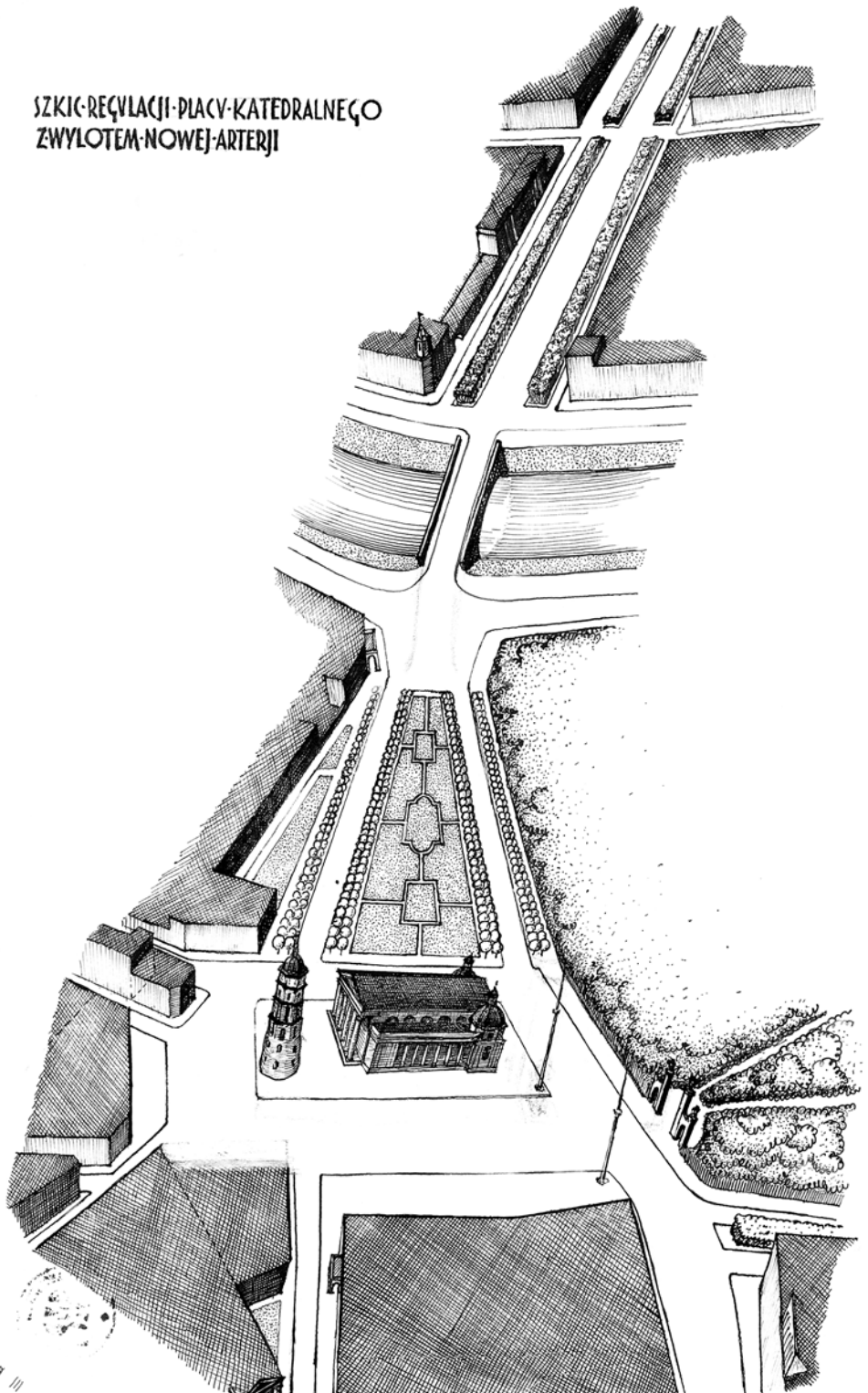
Artimai su miestu susijusio maršalo Józefo Piłsudskio mirtis 1935 m. ir jo valia palikti savo širdį Vilniuje paskatino didelių centro pertvarkų planavimą. Apsisprendus statyti maršalui paminklą, nutarta skelbti konkursą, turėjusį išspręsti paminklo vietos ir jo aplinkos sutvarkymo klausimus³⁸. 1936 m. vasarį paskelbto konkurso žiuri buvo pateikta trylika pasiūlymų. Nugalėtoju išrinktas Varšuvos technikos universiteto Architektūros fakulteto absolventų Kazimierzo Biszewskio ir Zbigniewo Wyszniackio urbanistinio Vilniaus centro pertvarkymo projektas [il. 21]. Jauni architektai daug dėmesio skyrė karinių parodų maršrutams, tiesino aplink Katedros aikštę vingiuojančias gatves ir numatė griauti šiam sumanymui trukdančius pastatus, drąsiai siūlė dab. „Kempinski“ viešbučio kvartalą paversti Napoleono skveru ir sukurti naują, tiesią it styga pėsčiųjų alėją, jungiančią Pilies gatvę ir Neries upės krantinę. Naujoji alėja turėjo vesti pro Piłsudskio paminklą, kuriam numatyta vieta Katedros aikštėje. A. Mickiewicziaus (dab. Gedimino) prospekto viduryje, ties Elizos Orzeszkowos (dab. Vinco Kudirkos) aikšte, pažymėtas paminklas Adamui Mickiewiczziui, o J. Piłsudskio (dab. Lukiškių) aikštėje vietoj 1921 m. padėtės 1863 m. sukilimo aukų atminimo plokštės siūlyta statyti lauko altorių ir atiduoti visą aikštę karinėms rikiuotėms ir visuomeninių organizacijų susirinkimams. Panašias tiesias alėjas, vedančias iš Katedros aikštės per siūlomą naują tiltą (dab. Mindaugo tiltas) į dab. Rinktinės gatvę, 1935 m. siūlė ir Vilniaus miesto architektas Stefanas Narębskis [il. 20].

Konkursą laimėjęs pasiūlymas netrukus nukeliavo į stalčių. Katedros aikštės pertvarkymo užduotis patikėta Miesto urbanistikos biurui, kuriam vadovavo Romualdas Guttas. Kaip tik šio biuro kolektyvo 1937 m. parengtas projektas [il. 176] buvo baigtas įgyvendinti 1942 metais. Mažai pakitusia aikšte naudojames iki šiol.

→ 20. Katedros aikštės sutvarkymo projektas, archit. Stefan Narębski, 1935. Wrocławo architektūros muziejus, MAt IIIb-496

→→ 21. Konkursinis Katedros aikštės ir jos apylinkių sutvarkymo projektas, archit. Kazimierz Biszewski, Zbigniew Wyszniacki, 1936. LNM, AKP 1672

SZKIC REWOLUCJI PLACU KATEDRALNEGO
Z WYŁOTEM NOWEJ ARTERJI

III B 436

SZKIC ORIENTACYJNY

1:2500

Geolto: „U”

1A

OROMONT

RYBAKI

Wilja

FORUM

PROJEKTOWANE BUDYNKI PRACOWNIWA

PROWENIENCA

POMNIK NR 31 PŁYŃDZIEGO

ODBIORNICY DEPILEDG

DEPILEDG WOZKUN

GABCE WJEWODSTWA

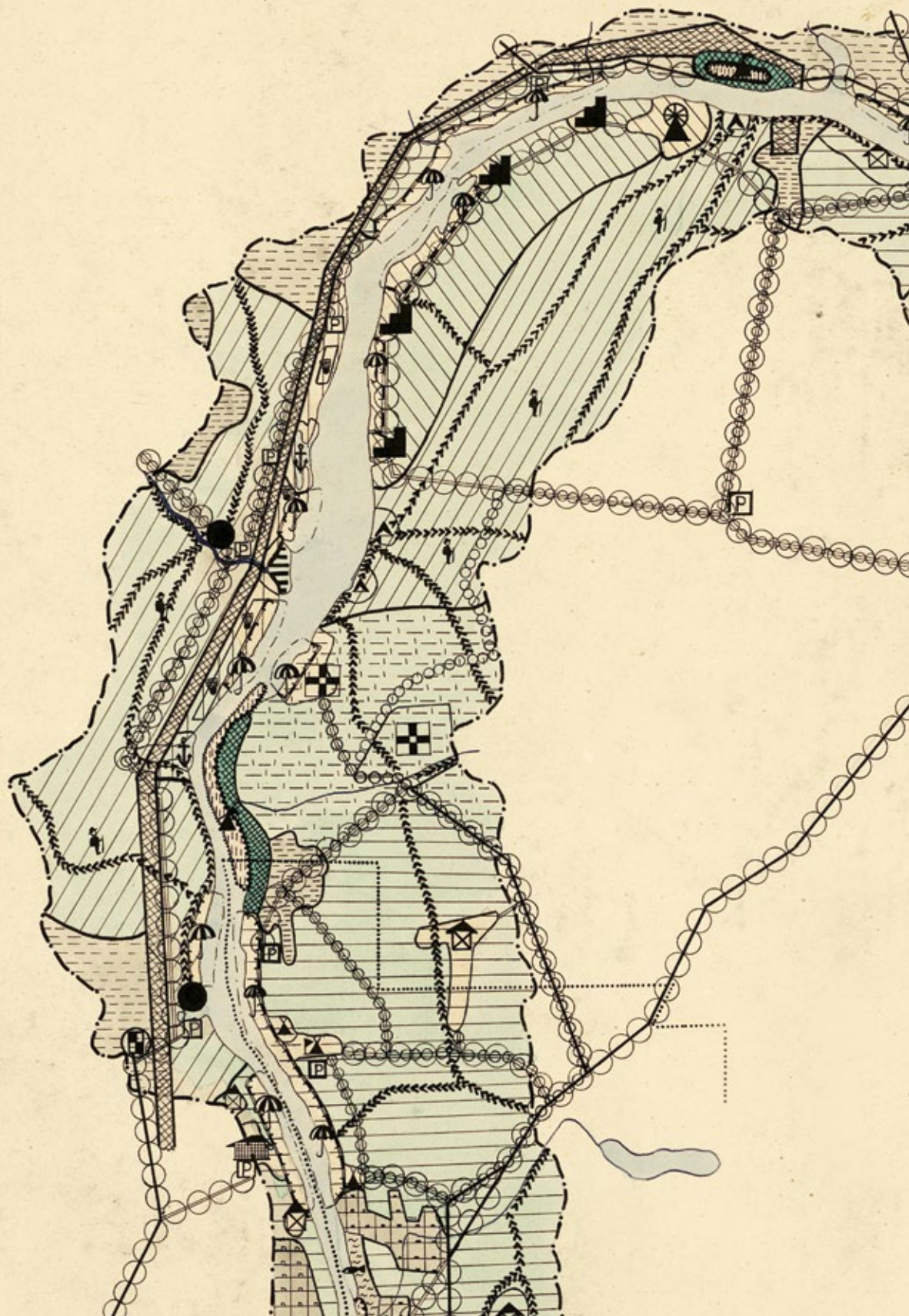
JEWIER NAPISŁOGA

PROJEKTOWANE PETERBICIE

*10 Antykwaryczka
z Rybnickim
ul. 2. Dworka*

IX. VILNIAUS M A R I O S

Idėja patvenkti Nerį ir Vilnią turi įdomią istoriją. Dar tarpukariu buvo nagrinėjama galimybė ant Neries statyti hidroelektrines. 1938 m. pradėjus Turniškių hidroelektrinės statybą, prie jos turėjo atsirasti ir 500 ha ploto vandens telkinys [il. 161]. 1939 m. gražinus Vilniaus kraštą Lietuvai, šios elektrinės statyba Vilniaus miestui išliko aktuali ir vystoma toliau, tačiau darbą sutrukdė prasidėjęs karas. 1944 m. ši idėja vėl atgaivinta, bet naujas energetinių poreikių mastas vertė atidėlioti palyginti nedidelio galingumo hidroelektrinės statybą.

Vėliau pasiūlymus patvenkti Nerį teikė Lietuvos SSR Mokslų akademijos Fizikinių-techninių energetikos problemų institutas. Pateiktuose dviejuose Turniškių hidroelektrinės projekto variantuose buvo numatyti 600 arba 3400 ha ploto tvenkiniai¹¹².

Srauni Vilnios upė nuo seno buvo tvenkiama ir naudojama vandens malūnams ir pramonės įmonėms varyti – tą gerai liudija išlikę Rokantiškių ir Belmonto tvenkiniai. XX a. penktame dešimtmetyje pokario Vilniuje sumanyta patvenkti Vilnią ties Pūčkoriais ir ten pastatyti hidroelektrinę [il. 164].

Aštunto dešimtmečio pabaigoje vėl grįžta prie idėjos patvenkti Nerį, tačiau pagrindiniu veiksmu tapo jau nebe energetiniai, o rekreaciniai Vilniaus gyventojų poreikiai [il. 165]. Vis dėlto tokio masto teritorijos pertvarkymo darbai nebebuvo prioritetiniai. Taip Vilnius prarado progą susikurti savo marios.

← 160. Vilniaus marios tarp Valakampių ir Nemenčinės. Vilniaus šiaurės rytų teritorinės rekreacinės sistemos perspektyvinio kraštovaizdžio tvarkymo ir funkcinio zonavimo schema (fragmentas). Gintautas Grodis, diplominis darbas, 1978, Vilniaus universitetas, Geografijos katedra

VILNIAUS MARIOS TURNIŠKĖSE

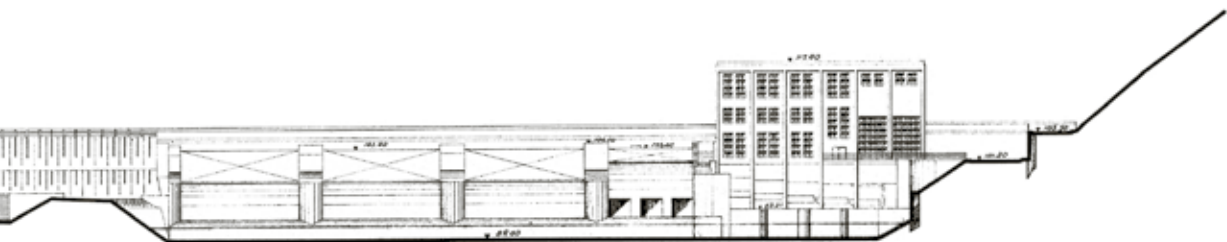
Po 1931 ir 1936 m. potvynių Vilniaus miesto magistratas pareikalavo ant Neris upės suprojektuoti hidroelektrinę, kuri apsaugotų Vilniaus miestą nuo pasikartojančių potvynių. Buvo pateiktas Trinapolio užtvankos projektas: 6 km ilgio kanalu vanduo nukreipiamas per Žvėryną. Tačiau šio pasiūlymo atsisakyta. Tik 1938 m. pavasarį nustatyta kita statybai tinkama vieta 10 km nuo Vilniaus centro, žemiau Turniškių kaimo. Lenkijos vyriausybei patvirtinus hidroelektrinės statybą, 1938 m. pavasarį nuo Vilniaus–Nemenčinės plento iki statybos vietos nutiesta plento atšaka, siaurasis geležinkelis iš Vilniaus, pastatytas laikinas medinis tiltas, keturi mūriniai nameliai statybos vadovams ir inžinieriams bei dešimt barakų darbininkams. 1939 m. kovo 29 d. patvirtintas 15 tūkst. kW galingumo hidroelektrinės projektas, kurį parengė Lenkijos susisiekimo ministerija. Kairiajame Neris krante suprojektuotas aukštas pylimas, betoninė užtvanka, gelžbetoninė modernios architektūros jėgainė su Kaplano sistemos turbinomis ir elektros generatoriais. Tarp hidroelektrinės ir užtvankos angų suprojektuotas gana sudėtingas žuvų takas (laiššoms praleisti). Tvenkinys turėjo būti 562,7 ha ploto, iš jo 224,3 ha upės vaga¹¹³.

1939 m. spalio 30 d. Lietuvos specialistai aplankė perimtą Turniškių hidroelektrinės statybą, susipažino su atliktais darbais. Tačiau, atsiradus elektrinės priešininkų, 1939 m. pabaigoje prasidėjusi diskusija persikėlė į spaudą. Turniškių priešininkai siūlė rinktis kitą vietą Nemaniūnų–Birštono kilpoje. Palaikantieji Turniškių projektą teigė, kad hidroelektrinių statybą stabdo grynai komercinis belgų koncesininkų interesas. 1939 m. gruodį Energijos komiteto speciali komisija nutarė tęsti statybą, tačiau 1940 m. sausį darbai laikinai sustabdyti, abejojant, „ar lenkų projektas gerai parengtas“. Projekto užbaigimo sutartis sudaryta su švedų firma „Vattenbyggnadsbyrå (VBB)“. 1940 m. biudžete Turniškių elektrinės statybai skirta 4,3 mln. litų, tačiau statyba taip ir neatnaujinta, o po 1944 m. projektas apskritai nebeplėtotas. Nuo statybos pradžios iki uždarymo valdžia pasikeitė penkis, projektas – tris, vieta – du kartus. Istorinės aplinkybės lėmė, kad Turniškių elektrinė liko nepastatyta. Vėliau LSSR Mokslų akademijos Fizikinių–techninių energetikos problemų institutas siūlė dar du Turniškių hidroelektrinės variantus, kuriuose patvenkta Neris leistų sukurti 600 arba 3400 ha ploto tvenkinius. Išlikusios Turniškių inžinierių vilos (Turniškių g. 12, 17, 25, 28, 30) šiandien pritaikytos aukščiausių Lietuvos vadovų rezidencijoms.

161. Turniškų hidroelektrinės vandens telkinio ir gyvenvietės planas, inž. R. Okuczko, J. Grabiński, 1939. LCVA, f. 51, ap. 10, b. 1056, l. 4

Paroda
NEĮGYVENDINTI XX AMŽIAUS
VILNIAUS PROJEKTAI
2021 07 21–2022 01 09

VILNIAUS MUZIEJUS
Vokiečių g. 6
www.vilniausmuziejus.lt

Kuratorės
Rasa Antanavičiūtė, Marija Drėmaitė

Architektai
Julija Reklaitė, Mindaugas Reklaitis

Videomanipuliacijos
Liudas Parulskis

3D modeliavimas
Tomas Valentinaitis, Vilniaus planas

Grafinis dizainas
Laura Grigaliūnaitė

Vaikų miestas
kuratorė Ieva Šimkonytė, iliustratorė Vanda Padimanskaitė

Partneriai:

Vilniaus
dailės
akademija

Rėmėjai:

Marija Drėmaitė, Rasa Antanavičiūtė
NEĮGYVENDINTAS VILNIUS

Išleido leidykla LAPAS

Tiražas 1000 egz.

Pasivaikščioti po Vilnių, taip ir likusį planuose, eskizuose, vizijose. Į šį vaizduotės pratimą kviečia leisti daugiau nei šimtas knygoje pristatomų urbanistinių, architektūrinių, memorialinių bei inžinerinių projektų, kurie užgimė XX amžiuje, bet netapo realybe.

Nuo Jono Basanavičiaus namų Lukiškių aikštėje iki komunistų tvirtovės, nuo Vilniaus marių iki svogūno formos nacionalinės galerijos: tik popieriuje likę projektai šiandien pasakoja apie savo autorių ambicijas, politines ir socialines laiko peripetijas bei pokyčiams visad jautrų miesto audinį.

Tegul ši knyga tampa išblaiwinančia pamoka dabarties ir ateities architektams – kad prie šio miesto natūralaus grožio verčiau nekišti nagų savo intervencijomis, jei nesi labai subtilus ir nuolankiai, iš esmės permanęs jo istorijos, traumų, neišmanai miestietiško gyvenimo būdo, giluminės tradicijos ir ritualų.

Rašytoja, menotyrininkė dr. Kristina Sabaliauskaitė

Kiek žinomų, primirštų ar nežinomų faktų. Kiek asmeninių dramų, kiek dramtizmo pačiam miestui dėl to, kad kažkas neigyvendinta, ir džiaugsmas, kad ne viskas igyvendinta.

Romantiška kelionė po gražų, gyvybingą miestą, atlaikiusį politikų ir architektų terorą.

Architektas Leonardas Vaitys

9 786098 198454